

„Като се възстановим, ако останем пак на същото място, а не защитим още по-добре и на по-високо ниво правата на хората, би означавало, че не си е струвало изпитанието.“

Фондация БЦДИ публикува тази статия като част от инициативата ѝ за разпространение на информация и позиции относно COVID-19, отраженията на пандемията и за периода след това. Възнамеряваме инициативата да бъде споделена и от наши партньорски организации, с които заедно да я изведем напред.

В бюлетина, който организираме за целта, ще публикуваме и всички интересни гледни точки по съвременни въпроси на законодателство и политики във връзка с правата на човека, равнопоставеността, правата на уязвими групи.

Равнопоставеност и права на жените по време и след пандемията от COVID-19

Геновева Тишева – Управител на Фондация БЦДИ, Член на Комитета на ООН за премахване на дискриминацията по отношение на жените

/Становището е изработено на база предложението на Г. Тишева от 7 април 2020 за текст на позиция на Комитета на ООН за премахване на дискриминацията по отношение на жените – CEDAW във връзка с пандемията/

По-малко от четири месеца бяха необходими от началото на 2020 година за нашия глобализиран свят да бъде завладян от една нова и безпрецедентна пандемия от COVID-19. Глобалното предизвикателство за медицинската наука и практика за всяка една засегната страна и територия се разпространи отвъд всякакви граници, без особени препятствия, и то така бързо, че към 12 май 2020г. вече над 212 държави и територии, над 4 250 000 лица са заразени и над 287 000 вече са починали.

Скоростта на разпространението на вируса на COVID-19 свари неподготвени всички държави и техните здравни системи, като те трябваше да балансират между рестрикциите за справянето с големите здравни рискове и в същото време да поемат обещания и да се опитват да противостоят на забавянето на икономиките, и да компенсират различни групи и сектори от обществото. Първият отрицателен ефект навсякъде е свързан с масовата загуба на работни места в нашия толкова взаимносвързан свят.

Като дадоха превес на запазването на човешкия живот и здравето на хората, много държави, включително и България, прибегнаха до различни ограничителни мерки от обявяване на извънредно положение, затваряне на бизнеси и културни прояви, препоръчване на социална изолация, ограничения на пътуванията, до затваряне на учебни заведения, както и до санкции за неспазване на ограниченията.

На фона на тази уникална по рода си ситуация ние, експертите и организациите, които работим за равнопоставеност на жените и мъжете изразяваме опасенията си за защитата на човешките права, на равнопоставеността по време на пандемията, с отражения и след края на пандемията. В същото време ние виждаме възможности в тази кризисна ситуация за по-добра защита в бъдеще на правата и повече равнопоставеност между жените и мъжете. Защото макар и прегледът „Пекин плюс 25“ на изпълнението на Пекинската платформа за действие от 4-та Световна конференция на ООН за жените да беше отложен поради избухването на пандемията, постигнатите в този документ ангажименти на държавите са още по-валидни днес.

Световната здравна криза е тест за лидерство, за демократичност на институциите навсякъде по света, тест за спазване на поетите национални и международни ангажименти, тя поставя на изпитание принципите за равенство, недискриминация, солидарност както в национален, така и в международен план.

Бързото разпространение на злосторния вирус, който зарази всички страни, би трябвало да убеди държавите, и особено най-силните и влиятелните да прекратят всякакви конфликти и да съдействат да се установи мир, като мирът е основна предпоставка за спазването на човешките права, включително за равнопоставеност на жените мъжете. Ние твърдо подкрепяме апела на Генералния секретар на ООН г-н Гутериш за мир за всички по света.

От самото начало на пандемията ние сме свидетели колко безпомощни и лишени от ресурси и механизми за защита са държавите пред опасността от смъртоносната заплаха от COVID-19. Този факт заслужава сравнение с ресурсите и оръжията в изобилие, както и прескъпите технологии, които се разгръщат от същите тези държави за водене на война, за масово застрашаване и отнемане на човешки животи. Тази безизходица пред новия и непознат вирус показва очевидното несъответствие на изборите на държавите и техните приоритети къде да инвестират в наука и технологии. А този избор все повече се налага – инвестициите да отиват в полза на утвърждаването на човешкия и живот, на човешкото здраве, на правата на човека и благоденствието, за равнопоставеност, за равни шансове за образование за всички. Тези изводи са валидни и ще са все по-валидни и за България, където сравнително наскоро българската държава даде предимство на закупуване на *изтребители* за въоръжение на нашата армия¹. Не е необходимо много, за да се прозре етимологичният смисъл и предназначението на предмета на закупеното оборудване, както и да се прецени колко необходим би бил заделеният ресурс точно сега за *спасяване на човешки животи*.

Положителен момент в България по време на пандемията е приемането през март месец 2020 г. на Национален план относно жените, мира и сигурността за периода до 2025 година във връзка с изискванията на Резолюция 1325. Този документ беше очакван от дълго време и той е добра основа и в полза на участие на жените в процесите за установяване на мир.

Наложените ограничителни мерки поради здравните рискове, както и икономическите мерки като резултат от пандемията, крият опасност от надигане по света на национализма, на популизма, на фундаменталистки тенденции, както и на опозиция на мултилатерализма, на което вече сме свидетели в някои страни. Това сериозно би попречило на изпълнение на

¹ Вж. определение в Уикипедия – освен за унищожаване на чужди бойни самолети и защита на бойна техника от чужда авиация, изтребителите се използват също и за защита на наземни обекти от авиацията на противника и завоюване на господство във въздуха над бойното поле. В отделни случаи изтребители могат да се използват срещу наземни и морски цели.

международните ангажименти на държавите по отношение на човешките права и на равнопоставеността на жените и мъжете. Държавите, които трябва да изведат страните си от кризата, гражданите и неправителствените организации трябва да са много бдителни и да отхвърлят всички подобни тенденции. Това е напълно валидно и за ситуацията в България и ние призоваваме *държавата да спазва всички свои ангажименти за защита правата на гражданите, включително поетите в рамките на ООН, като се стреми към все по-високи стандарти и постигане на Целите за устойчивото развитие*. Изпълнението на тези задължения ще бъде от съществено значение в периода на възстановяването.

Здравните предизвикателства, икономическите и финансови ограничения, ограниченията в придвижването могат за в бъдеще да попречат на международната солидарност и на помощта за развитие, а международното сътрудничество е от ключова важност за борбата с неравенството и бедността, включително и сред много жени и момичета. Държавите следва да спазват и тези свои ангажименти и да подпомагат в борбата с пандемията и с бедността страните, които се нуждаят от помощ.

Жените са сред най-засегнатите от бича на COVID-19, тъй като те са голяма част от уязвимите групи като жени в бедност, възрастни жени, жени живеещи в селските райони, самотни родители. Жените с увреждания, жените мигрантки и търсещи международна закрила са в завишен риск от заразяване и имат по-малък достъп до медицински грижи и подкрепа. Държавите следва да насочват усилията си срещу тези неравенства и да осигуряват *подходящи здравна и социална подкрепа на жените от тези групи и на техните деца*.

Тази тема за подкрепа на най-уязвимите лица в периода на пандемията е особено актуална за ситуацията у нас. Наред с отчитане от страна на държавата на необходимостта от засилена социална подкрепа на много уязвими лица, *очевидно се работи, колкото и парадоксално да е това, по посока на допълнително отлагане на влизането в сила на Закона за социалните услуги*. Този толкова необходим и очакван от много хора от всички възрасти закон е атакуван от група народни представители пред Конституционния съд, а едновременно с това други депутати предлагат допълнително отлагане на влизането на закона в сила. Явно и наред с пандемията сме свидетели и на недалновидни и дори абсурдни за ситуацията политически действия.

Жените са и сред най-рисковата група лекари и медицински персонал на първа линия, тъй като съставляват голям процент от тези специалисти с пръв контакт и грижа за заразените лица. Постоянни мерки за тестване и защита на медицинския персонал са сред най-належащите задължения на държавите. Това е валидно и за България, където *е висок процентът на заразените, въпреки предприетите предпазни мерки и широко тестване на медицинските лица*. Видно от данните от последните седмици, броят на жените заразени от коронавируса, включително и от медицинския персонал, вече надвишава броя на мъжете.

В същото време следва ясно *да се отчита и подчертава ролята на жените*, които са ангажирани в спешното потушаване на медицинските и социални нужди по време на пандемията. Не трябва да се пренебрегва *и ролята на неправителствените организации и на женските неправителствени организации* в тази посока, тъй като те са първите, които предлагат подкрепа и гъвкави схеми за хуманитарна помощ на най-пострадалите и тези в най-голям риск. Особено активни са те в *подкрепата за възрастни хора и хора с увредено здраве, както и на жени и деца в техните общности*.

Обръщаме внимание и на функционирането на независимите институции по правата на човека и на органите и механизмите за равнопоставеност на жените и мъжете, които често са недофинансирани и с малък човешки ресурс, някъде са още нестабилни и има опасност да бъдат пренебрегнати по време на кризата. Вместо това следва в този момент държавите да ги развиват по-нататък и да заделят необходимия ресурс за работата им по време и след кризата. Тези стъпки са необходими за осигуряване на равенството на жените и мъжете и в периода на „оздравяване“ и възстановяване на обществото. И в България *следва да се обърне по-сериозно внимание точно в този период на законодателството и органите по правата на човека и равнопоставеността.*

Особено уязвими са жените през периода на пандемията и след това от загуба и нарушения на техните права в заетостта, включително и правото им на свободен избор на работа, на справедливи условия на труд и на свобода от тормоз на работното място. Жените са повече на нископлатени работни места, непълно работно време и при несигурни условия, те са по-неосигурени и в сектори, които са засегнати от извънредните и ограничителни мерки, както и които трудно ще се възстановят след кризата. Освен мониторинг от страна на държавата на положението с женската работна сила и подходящи компенсации и подпомагане, държавата следва да се насочи към премахване на съществуващата неравнопоставеност, сегрегация и стереотипи на пазара на труда. Това може да бъде използвано по-нататък *за един по-справедлив рестарт в икономиката и заетостта, който да отчита на по-високо ниво равнопоставеността на жените и мъжете.* За България това е особено валидно и следва всички мерки за възстановяване да следят и да търсят ефект за равнопоставеността.

Рестриктивните мерки и затварянето на училищата в много държави показаха мащаба и важната роля на дистанционното обучение и ролята на жените и семействата за подкрепа на децата в този процес. Наред с тази положителна констатация, необходимо е по-нататъшно инвестиране в образованието, в дигитализацията на образованието, за да се достигнат всички деца, които са извън училище. Държавите следва да вложат ресурс особено в образованието на момичетата, особено от уязвими групи и да инвестират в образование за премахване на стереотипите по пол, включително в образователните материали. Следва да се признае важната роля на жените за образованието и културата на всички държави и да се обърне внимание на овластяването на жените и момичетата в науката и информационните технологии. В България *е похвално, че образователната система, самите учители, децата и семействата се оказаха до голяма степен подготвени* за предизвикателствата на дистанционното обучение и с това ние сме един много добър пример и практика и за други страни. Следва да се работи за равен достъп и достигане дистанционно и на децата, които нямат достъп до обучението провеждано от училищата и държавата в този период.

Ограничителните мерки и социалната изолация могат да доведат до засилване на консервативните тенденции и до наблягане на стереотипните роли на жените и мъжете в семейството и обществото. Държавите следва да следят за риска от тези тенденции и да *насърчат и положителните тенденции за по-равно и справедливо разделение на ролите на жените и мъжете, на майките и бащите в този период на пандемия и отвъд това.* Такива положителни тенденции в социалните роли на родителите се наблюдават при засилено участие и на двамата родители в образованието на децата при новите условия, както и за разпределението на другите грижи за децата, както и на другите ангажменти в семейството. Тези тенденции за равнопоставеност следва да се насърчат и в България и това е възможност за развитие на политиките за съвместяване на професионалния и семейния живот за жените и мъжете. *По-специално, следва да се предвидят платени отпуски за родителите за обучението от вкъщи на децата,*

които са спрени от училище. Това може да е специален отпуск, който да се предвиди за такива хипотези на епидемии и затваряне на училищата. Липсата на такъв отпуск в момента поставя родителите с деца в неравнопоставено положение, както и самите деца са неравнопоставени, когато техните родители не могат да останат от работа и не могат да учат дистанционно с тях.

Един от най-споменаваните негативни ефекти от пандемията и налагащите се ограничения и социална изолация е опасността от ескалация и увеличение на случаите на домашно насилие във всички му форми – физическо, психическо, сексуално, икономическо. Съществува реален риск от това жените да са заглушавани и да не търсят помощ, да не могат да достигнат до консултиране и до услуги и по обективни причини, като тези тенденции ще доведат до увеличение на сериозните случаи на насилие и в периода след пандемията. Експерти от регионалните механизми за правата на човека, от органите, агенциите и механизмите на ООН обръщат внимание на тази опасна тенденция ². В тази обстановка най-важното е държавите да осигуряват надеждна и бърза защита на пострадалите лица чрез консултативни услуги и кризисни центрове, да засилят законодателната и институционалната защита на жените и да осигуряват достъпа им до правосъдие. Това е особено важно и за обстановката в България, където също се наблюдава ескалация на насилието, включително вече най-малко 5 жени са убити и починали в резултат на домашно насилие в този период. Необходими са ефективни и спешни действия за подкрепа на пострадалите и на организациите оказващи подкрепа за тези лица. Положителен момент е, че в приетия *Закон за извънредното положение е предвидено, че в този период не се спират производствата за издаване на заповеди за незабавна защита по Закона за защита от домашното насилие, макар и да не е уредено последователно предоставянето на защита по закона. Българското правителство в лицето на Министерство на правосъдието има намерение да изпълни задължението си за подкрепа на програми за възстановяване на пострадалите лица, както и за програми за превъзпитаване на извършителите на насилие и за други превенционни програми за периода до октомври 2020 година. За съжаление тази подкрепа е само за кратък период от време и не е обвързана с нуждите от защита на пострадалите лица през цялата година и през по-дълъг период от време. Положителен момент е продължаване на работата по изработване на изменения към Закона за защита от домашното насилие, като се очаква да се предложи проектозакон съобразен и с тенденциите в момента.*

И на последно място, но не и по важност, обстановката около пандемията и вземането на решения на държавно ниво в този период постави отново ясно проблема за властовите позиции и отношения между жените и мъжете. Правата на управляващите в много държави са свързани с приемане на решения за извънредно положение, за извънредни мерки, за кризисни структури, като много от решенията и посланията се вземат и се правят практически само от мъже. Това контрастира рязко с казаното по-горе за ролята и отраженията върху жените по време на пандемията и за необходимостта техните гласове да бъдат чути, както и да бъдат отчетени отраженията върху равнопоставеността. Лесно властимащите биха могли да се подхлъзнат по патриархално – патерналистка тенденция и да не вземат предвид мнението на други извън тях, и особено на жените, като се изживяват като във военно положение. Поради липса на друг модел, освен преобладаващата власт на мъжете, *управлението по време на кризата рискува да възпроизведе на по-високо ниво именно статуквото, вместо точно сега да се*

² Това е отразено в декларации на експерти като г-жа Симонович – Специален докладчик на ООН по насилието срещу жените, неговите причини и последици, документи и указания на Комитета за премахване на дискриминацията по отношение на жените /CEDAW/, на Световната здравна организация, на UN-Women/агенцията ООН – Жени/ и др.

вгледа в по-широки и демократични възможности и алтернативи на преобладаващата власт и за по-голямо участие на жените. Този риск е валиден и за България, независимо от опита за правилното балансиране на интересите на всички до момента. Вече бяхме свидетели на изказвания от рода на това, че сега е „време за мъже“, като че ли въобще някога е било преобладаващо време за жени във властта.

Смятаме, че това време на пандемия и отвъд пандемията е предизвикателство за властовите структури и е време да се включат по-широки демократични структури за вземане на мнението и на мъжете, и на жените, на гражданското общество, на опита на всички и за положителен развой в равнопоставеността.

Защото именно тези времена на изпитание имат потенциала да засилят равнопоставеността, недискриминацията, по-голямото участие и овластяване на жените, да формират трайни тенденции на равенство на мъжете и жените на пазара на труда, в грижите за децата и семейството и в разпределението на власта и ресурсите на властта.

За държавите това означава време за пренасочване на инвестициите в една по-хуманна посока, обслужваща предимно човека, повече солидарност и установяване на мир в света.

